

ODPOVĚĎ SVATÉHO AUGUSTINA NA KRIZE SVÉ DOBY

pohled Tomáše Bati (nejstaršího) na hospodářskou krizi 20./30. let 20. století:

*Nevěřím v žádné přelomy samy od sebe. To, čemu jsme zvyklí říkat hospodářská krize, je jiné jméno pro mravní bídu. **Mravní bída je příčina, hospodářský úpadek je následek.** V naší zemi je mnoho lidí, kteří se domnívají, že hospodářský úpadek lze sanovat penězi. Hrozím se důsledku tohoto omylu. Postavení, v němž se nacházíme, nepotřebujeme žádných geniálních obrátů a kombinací. Potřebujeme mravní stanoviska k lidem, k práci a veřejnému majetku. Nepodporovat bankrotáře, nedělat dluhy, nevyhazovat hodnoty za nic, nevydírat pracující. (Napsal **Tomáš Baťa** těsně před svou tragickou smrtí v roce 1932.)*

Milí přátelé,

Podtextem této přednášky je myšlenka, že ekonomická krize, která silně zasáhla mnoho zemí kolem nás, ale v Česku ještě neměla tak zdrcující důsledky, pravděpodobně ale přijde. V podobě zpomalení ekonomiky, růstu počtu nezaměstnaných a v důsledku toho zchudnutí velké části obyvatelstva. V tomto kontextu přemýšlím se svatým Augustinem, jak – kdyby to bylo třeba – otevřít cesty, které by nám pomohly čelit krizi a dát na ni křesťanskou odpověď.

Jak jsem řekl, tady se krize nedotkla takovou silou rodin a osob jako v jiných evropských regionech, především díky tomu, že Česká republika má jeden z nejnižších ukazatelů nezaměstnanosti v Evropě. Jen před pár měsíci byla prohlášena za zemi s nejnižším rizikem chudoby v Evropě.

Možná proto Češi nevnímají současnou krizi převážně jako ekonomickou. Existuje velké rozhořčení a zklamání. Vidíme, jak mezi námi rostou sociální rozdíly a sociální nespravedlnost, ale důvody, kvůli kterým se rozčilujeme (chování politiků a mocných, beztrestnost zkorumpovaných...) ukazují, že krizi vnímáme hlavně jako krizi mravní. Krizi důvěry v systém a krize naděje.

Je to v každém případě doba bouřlivá a nejistá. Vládne všeobecný názor, že je třeba změny. A v takových dobách je odkaz na svatého Augustina zcela oprávněný.

V tomto odlivu a přílivu dějin lidí a myšlenek, který je vlnivý a kyvadlový, prožíváme opět AUGUSTINIÁNSKOU DOBU. Epochu úpadku impéria a politických zklamání. Manichejistických materialismů a pelagiánských humanismů. Dobu mnoha hluků a mála ticha. Mnoha spěchu a mála vnitřního života. Mnoha zmatených naléhání a mála transcendentních orientačních bodů¹.

SVATÝ AUGUSTIN A JEHO DOBA

SVATÝ Augustin žil v epoše globální krize, v období úpadku Římského impéria. Byla to doba krize, rozpuštění sociálních struktur (ekonomické, politické, ideologické atd.) a jako důsledek toho všeobecného stavu anarchie².

1 FEDERACIÓN AGUSTINIANA ESPAÑOLA, *Manifiesto Agustiniiano*, Madrid 1986, 8.

2 Viz na toto téma H. Leclercq, *Iglesia africana primitiva*, v *Enciclopedia Católica* (<http://ec.aciprensa.com/a/iglesiaafricanaprimitiva.htm>); Adalbert G. Hamman, *La vida cotidiana en Africa en tiempos de San Agustín*; José Oroz Reta, *S. Agustín. El hombre, el escritor. El santo*, Editorial Augustinus, Madrid 1967.

Jak je známo, svatý Augustin se narodil v Severní Africe, v Tagaste (dnes v Alžíru) v roce 254, z pohanského otce a křesťanské matky. Od 2. století před Kristem byla tato oblast částí římského impéria, provincie Numidska.

Římské impérium trpělo velkou sociální krizí minimálně od poloviny 3. století (mezi r. 234 a 268).

Z politického hlediska lze konstatovat, že od roku 217 našeho letopočtu všichni císaři zemřeli násilnou smrtí. Průměrná délka panování nepřesahovala čtyři roky. Během 33 let bylo vybráno z armády a senátu 23 císařů. Války proti nájezdníkům byly stále častější, což mělo za důsledek ztrátu území a později i komplikovanější byrokratický aparát.

Je vhodné připomenout, že na konci 3. století se Římské impérium rozdělilo na dvě velmoci: Západ (včetně Afriky) a Východ (jak víme, Augustin se narodil v Africe, v oblasti, která po 6. století zůstala pod Byzantskou nadvládou). V první sféře měla převahu latina, ve druhé zatím řečtina.

Co se týče ekonomické situace, byla také zoufalá. I když Říše měla bohaté zlaté doly, fiskální situace byla v tomto období kritická. Daně se zvýšily a málokdo je mohl platit. Devalvace peněz a růst cen zboží nenechaly na sebe čekat. Stačí říci, že na začátku druhé poloviny 3. století se život prodražil o tisíc procent. Města nerostla ani se nezlepšovala.

Říšská armáda trpěla také silnou krizí navzdory restrukturalizaci, kterou procházela. Obranné potřeby Římské říše byly v tom okamžiku, ve 3. století, značné. Aby získala početnější vojsko, zařadila do něho rolníky (kteří se jako vojáci neosvědčili) a co bylo ještě závažnější, museli narukovat cizinci (tak zvaní barbaři). Důsledkem toho bylo postupné odnárodnění armády a nutně nedostatek semknutosti. Už ve 4. století musel císař používat žoldnéřů na ochranu zájmů Říše. Stačí říci, že císař Theodosius jmenoval jako vůdce celé římské armády cizince Stilicha.

Fyzické a politické nebezpečí doprovázela nejistota v ideologii a v mravních systémech. Řím se pokoušel během staletí křesťanství zničit, protože jeho monoteismus narušoval různé státotvorné základy (náboženské, jako polyteistické kultury nebo úctu císařům, ale také sociálně-politické, kvůli křesťanskému rovnostářskému postoji oproti třídním strukturám velmi stratifikované Římské společnosti). Teď se však křesťanství stalo oficiálním náboženstvím. Křesťanství bylo paradoxně posíleno těžkou sociální krizí 3. století. Církev východu (Egypt, Sýrie a Malá Asie) značně rostly. Dokonce i někteří barbaři byli pokřesťanštěni. Církev neměla jen organizovanou strukturu, ale nadto byla v trvalém spojení s nejdůležitějšími středisky této doby: s Římem, Kartágem a Antiochií (dnes v Turecku). Takto začal proces ustavení křesťanské církve jakožto samostatné moci. Církev přečkala těžké konflikty proti římskému státu a zesílila, zatímco stát, i když ne oslaben, prokázal jistou stagnaci. Nicméně křesťanství žilo dál spolu s jinými náboženstvími, bylo rozděleno mnohými kacířstvími a sektářskými hnutími a chování věřících často ještě ukazovalo silný vliv pohanských zvyků a nebylo zdaleka vzorné.

Klíčovou událostí v tomto procesu sociálního rozkladu bylo „vyplenění Říma“, když v srpnu roku 410 bylo město Řím vypleněno Alarichovými Góty. Během tří dnů bylo město zničeno. Tato událost ohromila takřka celý tehdejší svět, vždyť bylo úplně nemyslitelné, že by Řím mohl podlehnout. Brzo se rozšířila fáma, že za zhoubu Říma mohou křesťané, kteří se odklonili od pohanského náboženství. Při kázáních, která pronesl v následujících měsících, se Augustin často zmínil o Římském pádu i o neoprávněných žalobách proti Kristu, který prý vedl ke zkáze Věčného města, zatímco římské bohové z kamene a z dřeva ho v jiných dobách chránili (Serm. 105). Drahý

přítel Augustina, Marcelinus, ho žádá, aby v této otázce zasahoval ostřeji, „aby odstranil pohybnosti a zmatek, které vznikly mezi křesťany, a takto pomohl celé církvi“ (Dopis 136). V díle o pár let starším, „Doslovný komentář knihy Genesis“, se Augustin už tímto tématem zabýval a slíbil, že „budeme o tom mluvit zeširoka v jiném díle“. Od toho odvozujeme, že Augustin už předtím pomýšlel na to, sepsat encyklopedické dílo jako „O obci Boží“ a velmi pravděpodobně si uchoval i poznámky; pád Říma a žádost jeho přítele pouze způsobily, že Augustin vše uvedl do akce. Kniha „O obci Boží“, jak tvrdí Otec Trapé, je tudíž „dílo příležitostné, ale dlouho promyšlené a přísně programované od začátku“.

Alarichovo vyplenění Říma bylo strašnou událostí, která otřásla světem – Věčné město, kolébka křesťanů a mučedníků, padlo za oběť destrukci, teroru a násilí. Reakcí bylo totální zděšení, stejný úděs, jaký se zmocňuje člověka, jak to známe také z počátku třetího tisíciletí, ze znesvěcení míst, která byla hrdými symboly moci, nebo hodnot, o kterých jsme byli přesvědčeni, že jsou neochvějnými základy křesťanské civilizace a společnosti. Augustin odpovídá na pocit zmatku, který vyjádřil jak sám papež, tak i mnozí biskupové, mistrným dílem, v němž pohlíží novým způsobem na průběh dějin, interpretuje smysl individuálního i sociálního života ve světle základních principů křesťanství. Zlo není ve vnějším násilí – škody, jež barbari způsobili, znamenaly spíše zdravé napomenutí pro ty, kteří příliš lpěli na pozemských dobrech. Proti obci lidské, založené na lásce k sobě, Augustin staví obec Boží, založenou na lásce Boha k člověku a člověka k Bohu. Jestliže ve Vyznání Augustin čelil dramatu Bůh-člověk v jeho individuální dimenzi, v knize „O obci Boží“ toto drama vztáhl na celé lidstvo, které dalo přednost sobě před Bohem. Ale spasitelná milost, která působí v srdci každého člověka a obrací ho jen k Dobru, dokáže vysvobodit všechny, kteří jsou v Kristu povoláni ke spáse. Boj mezi dvěma obcemi je sociálním odrazem zápasu mezi starým a novým Adamem, jenž je v každém z nás.

Nacházíme se snad po 1600 letech před „novým vypleněním“, které se pokusí převrátit základy a hodnoty, které vytvořily naše dějiny? A pokud ano, má varování Augustina neustále svoji sílu a účinnost?

Mezi následky pádu Římské říše pro Afriku je třeba zdůraznit zkázu administrativní organizace a ztrátu kontaktu s metropolí. Nedostatek africké pšenice v zásobování Říše (poněvadž italské žně byly ztraceny) vedl ke spekulaci a hroznému inflaci. Kdo nejvíce trpěl v této situaci, byli malí majitelé (hlavně majitelé statků) a obchodníci. Mimořádně vzrostl počet otroků. Ještě horší byla situace uprchlíků a vystěhovalců, kteří utekli z Itálie.

Nepřítomnost centrální moci usnadnila dobytí Severní Afriky Vandaly (připomeňme si, že v době Augustinovy smrti obléhali Hippo) pod velením vojevůdce Afriky Bonifacia v roce 426. Vandalové přijali už předtím římskou kulturu a byli křesťany, i když ariány. Tento proces trval několik století až do připojení Numidie k Byzanci generálem Belisariem a pozdějšího pádu oblasti pod vliv Islámu.

JAK REAGOVAL AUGUSTIN NA TUTO KRIZI?

Můžeme vyzdvihnout dva komplementární aspekty. Jedním z nich je jeho teoretická činnost, analýza a přemýšlení o situaci, která vyvrcholila sepsáním díla „O Obci Boží“, kde pojmenovává a analyzuje pravé důvody krize, aby bránil křesťany vůči obžalobě, že právě oni způsobili úpadek Říma.

Druhým aspektem je jeho praktická činnost ve prospěch těch, kteří důsledky krize trpěli. Tato činnost měla dvě podoby:

Na první z nich přijdete lehce sami: Je to charitativní činnost, pomoc potřebným s cílem řešit konkrétní a naléhavé potřeby. A to je také úkol, který se dnes od církve a od křesťanů očekává. Augustin dokonce prodal kalichy a další liturgické cennosti katedrály v Hippu a věnoval zisk potřebám chudých.

Druhá podoba je jeho činnost politického aktivisty. Tato oblast činnosti biskupa v Hippu je centrem dnešní přednášky, jelikož je všeobecně málo známa.

Toto je téma dnešního povídání. Nemám v úmyslu být originální, vždyť je to velmi dobře prostudované téma. Mým cílem je vám přiblížit tento odlišný aspekt života a práce svatého Augustina. Za tímto účelem jsem v podstatě sloučil práce tří augustiniánských autorů: ROBERTO DODARO, OSA, *Agustín, Activista político*, en *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001; TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992; ROBERTO NORIEGA, FERNÁNDEZ, OSA, *San Agustín, inspirador de los voluntarios. Anotaciones en el Año Internacional del Voluntariado*, en *Revista Agustiniana* 52 (2011) 687-719.

Bylo by užitečné, jelikož je to téma dnešní přednášky, definovat si, jak lze chápat pojem „politický aktivista“ v kontextu svatého Augustina³. *Politický aktivismus* označuje koordinované úsilí, které má vést k strukturálním či systematickým změnám v politických institucích dané společnosti, aby tyto struktury a systémy byly účinnějšími pro zlepšování sociální spravedlnosti. Tento výraz se nepoužívá v souvislosti s charitativními činnostmi ve prospěch chudých a utlačovaných (jako například organizovat místa s výdajem polévky nebo ubytovny). Politický aktivismus usiluje spíše o řadu strukturálních změn v politických mechanismech a institucích, tak jako v politice jedné společnosti, například té, která se týká zákonů, daní, vzdělání, armády, veřejné bezpečnosti, trestního systému, životního prostředí, sociální péče a lidských a občanských práv. Podle této definice by politický aktivista možná ani nikdy nemusel vidět chudého či utlačovaného, i když by pracoval v jejich prospěch. Aktivista podporuje sociální spravedlnost tím, že se snaží změnit nespravedlivé politické struktury, které člověka utiskují.

Jestliže je politický aktivismus vykonáván jako odpověď na Evangelium a na základě spojení s církví, stává se z něho zároveň apoštolská a pastorační činnost. To je případ svatého Augustina. Jeho politický aktivismus byl církevní, pastorační aktivitou, formou evangelizace.

Abychom mohli lépe rozumět této činnosti sv. Augustina, začneme s pohledem na:

SOCIÁLNÍ SITUACI V SEVERNÍ AFRICE V DOBĚ SV. AUGUSTINA⁴

V tomto období chudoba byla velká. A i když se ještě nepoužívala terminologie „přednostní upřednostnění chudých“, tento postoj je tak starý jako samo křesťanství a i dříve už je vlastním rysem Boha ve Starém Zákoně. Problém propasti mezi bohatými a chudými se v kázáních svatého Augustina objevuje velmi často. Mohli bychom ho nazývat rakovinou Starověku. Tehdejší boháči byli velmi bohatí. Většina lidí však byla velmi chudých.

3 Podle autora ROBERTO DODARO, OSA, *Agustín, Activista político*, v *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, p. 12

4 TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p. 5-8

V podstatě římská Severní Afrika patřila státu, a ten svěřil nebo předal velké oblasti některým šlechtickým rodinám. Například v Neronově době byla Severní Afrika v rukou pouhých šesti velkostatkářů. Tyto velké statky se jmenovaly „fundi“ a existovaly také v době sv. Augustina. Víme, že jeho přítel Melanius mladší a Pinianus potřebovali více než sedm let k likvidaci svých majetků v Africe. Většina těchto statkářů bydlela v Římě a jejich jediným zaměstnáním bylo inkasovat výnosy ze svého majetku za mořem. V době krize se někteří přestěhovali do Severní Afriky, kde bydleli na venkově v tzv. „vilách“, což byly velké statky, ve kterých jejich obyvatelé měli k dispozici veškeré pohodlí a vymoženosti od lázní po malé obchody.

Od pradávna byla Severní Afrika sýpkou Římské říše. V 4. a 5. století Římané museli čelit úpadku impéria. Barbarské invaze způsobily ohromné ochuzení. Ale Severní Afrika udržovala ještě nějakou dobu průměrnou životní úroveň díky velké úrodnosti svých pobřežních plání při pěstování obilí a kopců ve vnitrozemí, kde hojně rostly olivové stromy. Ale jen nepatrná menšina užívala bohatství země a plodů práce rolníků. Slabí byli obětmi této situace, jak to často bývá.

V době Augustina opravdoví chudí nebyli otroci, ale spíše malí nájemci (coloni) a sezonní pracovníci, kteří pracovali na žních. Tito nezaměstnaní pracovníci vstupovali často do strany donatisů. Donatismus bylo velmi složité hnutí, v podstatě náboženské, ale obsahovalo také sociální, ekonomické a nacionalistické aspekty, se zaměřením proti Římanům, kteří obsadili půdu jejich předchůdců, a odporem proti římské kultuře.

Politický zánik říše táhl se sebou zároveň ekonomický úpadek. Ochrana nájemců zmizela. Ani nebyly respektovány staré zákony, ani se stát nesnažil o supervizi. A tímto padli chudí na pospas velkým statkářům a „coloni“ se nemohli obrátit na stát v případě zneužívání moci ze strany bohatých. Bylo asi ještě stále pravdou, že stát je nejlepší zaměstnavatel, ale jeho zástupci byli často zkorumpovaní. Jiní mocní si osobovali vlastní autoritu – odvedli otroky do vězení a oni sami vykonali i tresti smrti.

Existoval také další důvod chudoby: obrovský počet daní, které brzdily agrární ekonomii. Konkrétně byly dvě sociální vrstvy, které musely platit daně: střední vrstva a nájemci. Mezi státem a poplatníky existovalo mnoho zprostředkovatelů, kteří měli z této situace zisk, takže nájemci často prodávali vlastní svobodu a stali se otroky; alternativou bylo umřít hladem. V takové situaci moc bohatých rychle vzrostla, zatímco chudí byli stále chudší a bezbrannější. Ziskat dobré zaměstnání záleželo občas jen na vůli statkářů. Samotný život Augustina ukazuje, že chudý se nemohl stát doktorem, právníkem či učitelem bez štedrosti mocného pána. V Římské říši existovala dříve instituce „ochránce práv chudých“ (ochránce města), ale nebyla už používána. V roce 401 koncil v Kartágu požádal císaře, aby tuto funkci obnovil. Církev si dělala starosti kvůli osudu mnoha chudých a snažila se mít vlastní příjmy a majetek, aby mohla být také patronem a tímto bojovat proti extrémní chudobě, i když to občas přinášelo rizika.

ANGAŽOVÁNÍ AUGUSTINA

Otázka, která se v naší společnosti často vyskytuje, je, zda se má křesťan angažovat v politickém životě. Mezi lidmi se šíří velké zklamání, které můžeme shrnout tvrzením, že „politika je sama o sobě korupční a nelze se v ní angažovat bez vlastního zkorumpování; tudíž není pro křesťana“.

Podle mě je třeba rozlišovat. Za prvé, je možné mít účast na politice mnoha způsoby, být politikem je jenom jedním z nich. Politický aktivista, například, není nutně „politik“ (politické

spory a intriky⁵) Když se na to podíváme z jiného úhlu, musíme zdůraznit, že pokud se křesťan stane politikem, musí vždy jednat podle svých křesťanských morálních zásad, stejně jako v ostatních oblastech života. Musí to být slušný, zásadový politik. Jako by měli být i ostatní.

Dnes se šíří myšlenka *fuga mundi*, útek ze světa, „který nemá řešení“. Myslím si, že musíme překonat zklamání a dělat, co je v našich možnostech, abychom ho zlepšovali, majíce zároveň na mysli, že Boží obec je duchovní skutečností, jejíž plnou realizaci uvidíme až v nebi.

Když přemýšlíme o tom, zda je křesťanům vlastní zasahovat do politiky, buď tím, že se sami zúčastní politické hry, nebo tím, že se budou snažit mít nějaký politický dopad, mít vliv na rozhodnutí politiků, úředníků a veřejných služebníků, možná je užitečné změnit perspektivu a neptat se z pohledu křesťana – ale z pohledu moci. Kdo ví, co by řekli mnozí mocní a politikové na otázku, zda může křesťan být politikem. Asi by často řekli, že ne. Protože by jim to vadilo a překáželo ve svévolném způsobu zacházení s mocí.

Pro toto je příkladný případ výměny dopisů mezi Augustinem a Macedoniem⁶, místocísařem pro Afriku, kde se Augustin přimlouvá za odsouzené k smrti. Macedonius byl katolíkem, který zodpovídal za zachování spravedlnosti ve všech římských provinciích Afriky a byl tudíž jedním z nejdůležitějších katolíků ve vládě. Uznával Augustina jako přítele a duchovního Otce, ale odmítl žádost biskupa, když žádal o milost pro zločince odsouzené k smrti. Ve svém dopise Macedonius říká Augustinovi, že podle něho by biskupové neměli zasahovat v případech týkajících se trestu smrti, poněvadž, cituji, „*pochybují, že by to mělo něco společného s náboženstvím*“.⁷ Augustin odpověděl císařskému vikáři, že „*příměluva biskupů není proti uspořádání lidských věcí*“⁸ a vysvětlil mu, že společnost potřebuje zákony a tresty, aby fungovala správně, ale také potřebuje, aby bylo hlásáno evangelium proti přemíře krutosti, která podporuje nespravedlnost a brání nápravě zločinců. Proto on trvá na tom, že biskupové se chovají správně, když se přimlouvají před státními úředníky a žádají milosrdenství s odsouzenými.

V tomto dopise Augustin nepřímou objasňuje, že nevnímá sekulární politickou sféru jako něco mimo církve a tudíž mimo dosah jejího působení. Instrukce a politické mechanismy jako tyto, které regulují trest smrti, mohou z evangelia získat výzvu a kritiku, které mohou vést k politické reformě. I když je pravda, že tento dopis mluví jenom o trestu smrti, trestním systému a reformě trestního zákoníku, poukazuje také na širší kontext, v němž může politická činnost biskupů zakročit v politických záležitostech, které se přímo netýkají církve, a tudíž svědčí o postoji Augustina vůči politickému aktivismu. Nezapomínejme, že on sám pracoval po velkou část svého času jako soudce, a soudil jak církevní záležitosti, tak i občanské, a byl přitom přesvědčen, že členové církve poslouchají autority tohoto světa na příkaz Pána⁹.

5 Tyto termíny odpovídají zhruba v angličtině zavedeným termínům advokacie a lobby

6 viz. ROBERTO NORIEGA, FERNÁNDEZ, OSA, *San Agustín, inspirador de los voluntarios. Anotaciones en el Año Internacional del Voluntariado*, en *Revista Agustiniana* 52 (2011) 687-719.

7 *Ep.*, 152, 2.

8 *Ep.*, 153, 16.

9 “Dobře rozumíme učení Evangelia, jehož učení přikazuje křesťanským vojákům složit zbraně nebo odmítnout jejich používání. Nikomu se nebrání, aby se věnoval službě státu. Naopak: Dejte nám, manželům a ženám, pánům a služebníkům, rodičům a synům, představeným a soudcům, celníkům a dlužníkům to, co požaduje křesťanská morálka, a potom uvidíme, je-li křesťanské učení pro stát škodlivé nebo prospěšné. Největším štěstím pro stát by bylo, kdyby se v něm věrně zachovávala nauka křesťanství”. *Ep.*, 138, 2, 15. Také *Civ. Dei*, XIX, 17.

SVATÝ AUGUSTIN NENÍ „ANTISYSTÉM“¹⁰

Jednou z charakteristik současné kritiky politického systému je anarchistický nádech, který je často vnímán: často se mluví o hnutí „anti-systém“, většinou dříve nazývaném antiglobalizační hnutí. Je třeba být velmi pozorný, aby člověk rozlišoval mezi těmito různými hnutími. Mnoho lidí, kteří sympatizují s těmito hnutími, podporují je anebo se i účastní v hnutích jako je španělské „Los indignados“ („Rozhořčení“), „Anti-Wall Street“ v New Yorku anebo „Occupy London“, není **proti** systému; spíše požadují, aby fungoval, aby se respektovala jeho pravidla, a ukazují tudíž v podstatě naopak důvěru v ten systém, v to, že kdybychom všichni tato pravidla respektovali, mohli bychom žít dobře.

Augustin nebyl zajisté „anti-systém“ (zaměřen proti systému), dokonce ho občas kritizovali autoři, kteří ho považovali za radikálního konzervativce. Někdo ho obviňuje, že nenechával prostor pro reformu politické vlády s cílem zlepšit sociální řád, ale spíše by preferoval „politickou netečnost“ a bránil politický konzervatismus v tom smyslu, že věci mají zůstat, jak jsou. Bude třeba se ptát: přijímal Augustin sociální pořádek své doby bez jakéhokoli úsilí o jeho zlepšení?¹¹

Domníváme se, že nikoli. Pokusil se ho změnit, a v tomto smyslu mluvíme o jeho významu jako politického aktivisty. Ale jeho model není politikou vzbouření.

Politický aktivismus, v jeho konečné křesťanské a církevní formě, je třeba rozlišovat od politického vzbouření/dissensu, především, když tento postoj zahrnuje i násilí proti veřejným zástupcům nebo proti státu. Aktivismus, který míří k reformě institucí, procesů a politiky, obsahuje sám o sobě hluboký respekt vůči autoritě a oprávněnosti státu. Tento respekt nelze považovat za absolutní, ani za nekritické podřízení. Ale názor politického aktivisty bude **pro** legitimní autoritu, alespoň v základním rámci, a aktivista uznává odpovědnost této autority za podporu veřejného dobra, což je odpovědnost nezczitelná. Podle Augustina existují teologické zásady, které tento postoj podporují. Za prvé, uznává Božský řád občanské autority. Když to chápeme takto, státní úředníci zákonně ustavení si zaslouží poslušnost, pokud nenařizují něco proti Božímu zákonu. Augustin, když formuluje tento princip, má na mysli křesťanské mučedníky; ale když teoreticky připouští možnost nenásilné občanské vědomé neposlušnosti vyjma mučednictví, není lehké si představit případ, který by mohl mít na mysli jako ospravedlnitelné použití tohoto principu. V žádném případě by se tomu nemělo rozumět jako principu, který by ospravedlnil ozbrojené povstání nebo násilí proti osobám, majetku či veřejným institucím. Augustin se domnívá, že sociopolitický řád je skutečností a Boží zákon podle něho žádá, aby se dodržoval přirozený řád a lidé se vyhýbali nepokojům.

Píše: „...ne bezdůvodně máme moc králů, trest smrti, jenž může soudce nařídít, drápy kata, zbraně vojáků... a i přísnost dobrého otce.“ (Ep. 153, 6, 16. PL 33, 660). Může se to zdát jako velmi jednostranný pohled, ale je třeba se ptát: Proč potřebuje společnost tak strašné věci? Augustin odpovídá: K potlačení zla, tak, aby v ní vládlo dobro v míru. To, co zákon trestá, je zlo spáchané proti jiným, když se jejich práva upírají (De lib. arb. I, 15, 32. PL 32, 1239)¹².

Druhý teologický princip, který podporuje Augustinovo odmítání politického vzbouření,

10 zaměřen proti systému.

11 Cfr. ROBERTO DODARO, OSA, *Agustín, Activista político*, v *Agustín, el “Padre del activismo político cristiano”*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, st. 12-17.

12 TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, st. 20-21.

můžeme opřít o žalm 302, o kterém Augustin kázal na svátek svatého Vavřince. Augustin chválí jáhna – mučedníka jako vzor pacifického odporu pro křesťany; odporu, o kterém Kristus učil, že je efektivnější v boji proti sociální a politické nespravedlnosti než násilné povstání. Augustin pronesl toto kázání krátce po příhodě, která se stala v Hippu, kde se mnoho členů jeho kongregace zúčastnilo lynčování císařského úředníka, obviněného z korupce. Pravděpodobně to byl celník, který páchal nelegální a trestnou činnost s majetkem, který se nacházel v přístavu. V kázání Augustin připomíná svým posluchačům napomenutí svatého Pavla v listu Římanům 13, že existuje ustanovená vláda, politický řád, kterému jsou křesťané stejně tak podrobeni jako ostatní členové společnosti. I v nespravedlivé společnosti jako je Římská říše jsou zákony a tresty, které lze používat proti zkorumpovaným veřejným úředníkům. Když vzali zákon do vlastních rukou, členové jeho kongregace selhali, protože nenásledovali příklad Krista a svatého Vavřince, kteří odporovali nespravedlnosti veřejných služebníků postojem bez násilí. Když takto jednali, svědčili o ještě větší spravedlnosti a o radosti, která pochází od dobra vyššího než jakékoliv, kterého by mohla dosáhnout sekulární moc. Augustin vysvětluje v tomto kázání, že to, čeho se nejvíce bojí při politickém vzbouření, je jeho schopnost zmařit touhy křesťanů po spravedlivém životě a přeměnit tyto touhy ve druh závidění, která chce mít stejnou zkorumpovanou moc, jako mají veřejné úřady. Jestliže křesťané opravdu touží po spravedlivější společnosti, musí se nejprve vzdát přání být jako jejich nepřátelé a musí se vzdát používání násilí. Kristus a mučedníci ukazovali, že jediná úspěšná cesta k reformě společnosti je čelit nespravedlnosti skrze nenásilí. Nemůžeme chtít, aby Augustin bránil revoluční hnutí. Byl proti jakémukoliv násilí, proti trestu smrti a proti každé formě nespravedlnosti.

Augustin nicméně nevěřil, že by bylo možné úplně vymýtit sociální nespravedlnost dříve, než se zcela uskuteční Boží obec. Politická a sociální moc jsou podle něho potřebné kvůli lidskému hříchu. To neznamená, že by byl na straně mocných a bohatých. Chtěl ale zlepšovat nejzávažnější aspekty sociální situace své doby.

V knize „O obci Boží“ (V, 19) čteme: „Nic by nebylo užitečnější pro lidské záležitosti, než to, kdyby ti, kteří z Boží milosti jsou plní pravého milosrdenství, by měli nejen schopnost vládnout, ale i tuto moc“.

Augustin je otevřen možnosti, že by se sociální uspořádání změnilo: „Není správné říci, že něco, co bylo jedenkrát uděláno dobře, by se nemělo měnit. Občas je potřeba změnit to, co bylo nějaký čas považováno za správné, protože se změnila okolnosti. Proto, když namítající řeknou, že není správné udělat změnu, pravda křičí v odpověď, že není správné neudělat změnu, protože v tom případě by obě věci byly správné, když se změna koná kvůli proměně doby“ (Ep. 138, 1, 4. PL 33, 526).

Podle Augustina se nemění spravedlnost, ale doba (Conf. III, 7, 13. PL 32, 689). Proto není náhoda, když vidíme, že Augustin žádá od císaře nové zákony. Pravidlo tedy je: Civilní zákon se musí co nejvíce přizpůsobit Božím příkázáním (Conf. III, 8, 15-9, 17. PL 32, 689-690)¹³.

V souhrnu politický aktivismus spočívá v pokusech o reformování politických institucí, mechanismů a rozhodnutí, aby byly schopnější podpořit sociální spravedlnost. Je třeba jej odlišit jak od politické kritiky, tak od politického vzbouření. Aktivismus obsahuje vždycky politickou kritiku, ale kritika politických institucí je často vyjádřena bez úmyslu reformovat konkrétní politické struktury či jejich důsledky. Politické vzbouření spočívá v násilném útoku proti politickým strukturám nebo osobám, s cílem je zničit. Politický aktivismus, naproti tomu, respektuje civilní autoritu, ale usiluje o reformu konkrétních politických struktur, upření na tuto autoritu.

13 TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p.21-22

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

V další kapitole nabízím konkrétní příklady politického aktivismu svatého Augustina. Vzhledem k těžkým sociálním a politickým podmínkám pozdní Římské říše byly sociální nespravedlnosti, proti kterým Augustin bojoval jako politický aktivista, početné a rozmanité. Patřil k nim trest smrti a trestní systém, otroctví, právo asyly a ochrana jiných občanských práv obyvatelstva.

REFORMA TRESTU

Už jsme mluvili o příležitostné přímlově sv. Augustina o **poskytnutí shovívavosti zločincům, včetně těch odsouzených k smrti**¹⁴. Kromě dopisu, který v tomto smyslu napsal Macedoniovi, Augustin napsal také Donatovi, prokonzulovi v Africe, který zodpovídal za vládu v římské provincii, která zahrnovala Kartágo. Naléhal na něj, aby zabránil trestu smrti, když se jedná o donatisty. Prokonzul obdržel v roce 408 příkaz od vládcy Honoria, aby použil tlaku na členy ilegální sekty uvnitř provincie. Augustin oznámil předem, že Donato vynesl trest smrti v případech vraždy, a žádal ho, aby ho nevykonával, přičemž ho upozornil, že v případě, že bude mít v úmyslu provést popravu, katolíci by odmítli spoluúčast na říšském pronásledování donatistů kvůli vraždě, dokonce i kdyby to znamenalo, že by se donatisté cítili osvobození k tomu, aby beztrestně zabíjeli katolíky. Naléhá na vládcu, aby nedovolil oslabení veřejné bezpečnosti, k němuž by v tomto případě mohlo dojít.

Augustinovo varování císařského prokonzula, rovněž katolíka, bylo v souladu s jeho pozicí vysvětlenou v kázání 302: Nenásilný odpor nabízí jediný jistý a účinný prostředek pro reformu nespravedlnosti na osobách a v případě násilných činů. Popravou donatistů, obviněných z násilí proti katolíkům, císařští úředníci vytvářeli ve věci donatistů mučedníky. Katolíci se budou bránit násilí donatistů jen těmi prostředky, které jim dovolí zákon; nicméně nebudou spolupracovat s říšskou politikou, která je sama o sobě nespravedlivá, protože tato politika by nikdy nevedla k usmíření těchto dvou náboženských komunit, a tak k vytvoření jedné spravedlivější společnosti. Tímto způsobem se Augustin obrátil na prokonzula a doopravdy vyvolal katolický bojkot říšského tribunálu; demonstroval tak rovněž sílu nenásilného křesťanského odporu vůči nespravedlivé politice. Spočítal náklady své politiky pro komunitu a byl připraven na to, že ji bude muset zaplatit. On sám jednou, na začátku své biskupské kariéry, jen tak tak unikl útoku donatistů. Později, v roce 411, byl přítomen zavraždění jednoho ze svých kněží, Restituta, a v souvislosti s politikou, vyzdviženou ve svém dopise Donatovi, napsal novému říšskému prokonzulovi Apringiovi a požádal ho, aby trest smrti nebyl u vrahů – donatistů použit.

Augustinova politika přímlov, týkající se reformy trestu, ho rovněž přivedla k výslovné opozici ohledně používání mučení už v průběhu vyslýchání osob podezřelých ze zločinných aktů, nebo jako trest takto usvědčených zločinců. Vyjádřil svůj nesouhlas s mučením přímo prostřednictvím dopisů říšským/císařským úředníkům. V jednom dopise určeném jednomu císařskému vojenskému veliteli, Flaviu Marcellinovi, Augustin pochválil jeho úsilí získat výpovědi obžalovaných z vraždy Restituta bez použití nejbrutálnějších forem mučení, které se běžně u soudů používaly. Když skupina pohanů, žijících v diecézi Posidia, v Calama, dobyla a zapálila kostel během jedné protikřesťanské razie v roce 408 a zabila jisté množství věrných z biskupské kongregace, jeden pohan a bývalý císařský úředník – Nectario – snažně prosil Augustina, aby se přimluvil u císařských úředníků, aby obžalovaní z násilí nebyli mučeni během výslechů, ani popraveni ti, kteří už jednou usvědčeni byli. Augustin okamžitě odpověděl, že těm, kdo vyvolali

14 ROBERTO DODARO, OSA, *Agustín, Activista político*, v *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, st. 17-19

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

tento incident, by mělo být dáno najevo milosrdenství a neměli by zaplatit svými životy za to, co učinili; a aby rovněž nebylo použito mučení za účelem získání výpovědi obžalovaných. Napsal Nectariovi, že se bude přimlouvav před císařskými úředníky a požádá je, aby použili prostředků méně tvrdých než je trest smrti nebo mučení s cílem dosáhnout toho, aby se uvedené případy násilí neopakovaly. Žádá Nectaria, aby mu dal vědět v případě, že by se mučení v této situaci použilo.

CHUDOBA A SPRAVEDLNOST

Nyní budeme mluvit o činnosti Augustina při obraně práv chudých. Ti nejchudší byli jednou ze základních starostí biskupa Augustina. Teolog a pastýř rozvinul svoji aktivitu s velkou citlivostí vůči chudobě, možná proto, že v Hipponě bylo dosti chudých a méně bohatých¹⁵. Toto se mi zdá jako jeden z nejdůležitějších aspektů v této krizové době. Protože v momentě, kdy se zvětšují sociální rozdíly a tímto způsobem roste počet chudých (a nemyslím jen mezi bezdomovci, nýbrž mezi těmi, kteří mají problémy, aby vyšli do konce měsíce), mohou si někteří myslet, že církev a křesťané splní svůj úkol cestou charity, poskytováním jídla a pomoci rodinám, jejichž příjmy nestačí na živobytí. Ale je nezbytné se zeptat: Stačí to, nebo je třeba pomáhat, aby se změnil systém?

Teologické principy¹⁶

Až doteď jsme téměř nemluvili o christologických, eklesiologických a eschatologických aspektech augustiniánské reflexe a nauky. Napsalo se o tom velmi mnoho. Existují otázky, které mají důležitost v praxi, ne pouze teoretické otázky, které jsou důležité pro lidi hloubavé.

Uvedené činnosti jsou vykonávány v rámci životní a evangelizační aktivity křesťanské komunity; jsou to činnosti, které neodvolatelně připadají církvi a které mají teologický základ, na což bychom neměli zapomínat; tedy pro Augustina – tak to vyučuje a káže neustále svým věrným – pravá služba bližnímu je pomáhat všem ostatním, kteří milují Boha: „Všichni si máme přát, aby všichni milovali Boha spolu s námi“¹⁷.

Toto není okamžik, kdy by se mělo lpět na teologickém základě u dobrovolných činností, které budují Boží město, které kráčí neoddělitelně spojeno spolu s pozemským městem. Připomeňme si, že vše je založeno na identifikaci, která se činí mezi samým Kristem a chudými. „Kristus zde je chudý a je v chudých“¹⁸. Existuje mnoho textů, ve kterých se zdůrazňuje, že Kristus přebývá v chudých a které povzbuzují věrné, aby jim věnovali pozornost a péči s pomocí Boží milosti. „Jak velkou zásluhou je živit Krista a jak velký zločin je nevyšmat si Krista hladovějícího“¹⁹.

Kristova láska je láska spravedlnosti, jak biskup, „žebrák mezi žebráky“, vysvětluje s

15 S., 14, 1; 85, 2...

16 Cfr. GREGORIO PÉREZ DE GUEREÑU, *El caminar de San Agustín con el Pueblo de Dios*, v: *San Agustín y la liberación. Reflexiones desde Latinoamérica*, Iquitos 1986, 93-140, v ROBERTO NORIEGA, FERNÁNDEZ, OSA, *San Agustín, inspirador de los voluntarios. Anotaciones en el Año Internacional del Voluntariado*, v *Revista Agustiniana* 52 (2011) 687-719..

17 *De doc. christ.*, I, 30.

18 S., 123, 4.

19 S., 389, 6, 18, 4; 25, 8...

mimořádným realismem, a vyjadřuje v tomto kódu lásky pozornost potřebným. Láska, která má dvojí řečiště, se jasně vyjadřuje v novém přikázání Pána: láska k Bohu a bližnímu. Augustin spojuje druhé s prvním; láska k bližnímu se rodí z lásky k Bohu, nicméně láska k bližnímu má přednost ve chvíli, kdy se má konat:

Boží láska je to první, co se přikazuje, a láska k bližnímu je to první, které se má pěstovat. Protože ten, kdo tě učí lásce v těchto dvou přikázáních, ti nebude doporučovat nejdřív lásku k bližnímu a potom lásku k Bohu, nýbrž lásku k Bohu jako první a lásku k bližnímu až poté. Ale ty, který nevidíš Boha, jestliže miluješ bližního, si zaslouhješ ho vidět. Láska k bližnímu čistí oči, aby viděly Boha... Láska k bližnímu vycítí v tobě princip této lásky k bližnímu, a v něm uvidíš Boha v takovém měřítku, v jakém je to možné. Začíněj tedy láskou k bližnímu. Rozděl svůj chleba s tím, kdo má hlad a přijmi ve svém domě chudého bez přístřeší: Když vidíš někoho, kdo je nahý, oblékni ho a neopovrhuj svým bratrem. Čeho dosáhneš, když to uděláš? Tehdy se zrodí tvé světlo jako úsvit²⁰.

Na základě tohoto christologického tvrzení se rozvine základní prvek, kterým je společenství. Lidské bytosti obecně se spojují v komunitu, ve společenství, a konkrétně křesťané se sjednocují v církvi; působí uvnitř církve a jako církev. Je to zjevné v předchozím příběhu, ve kterém několik věrných církve, tím, že vystupují společně a organizovaně, osvobozuje otroky od obchodníků.

Samozřejmě nechybí výklad z pohledu plného naděje. Dobrovolná činnost ve prospěch znevýhodněných očekává konečné vymýcení chudoby a nouze, ačkoli se ví, že toho plně bude dosaženo pouze v jiném životě, v němž bude rovněž získána odměna po oddělení oveček od kůzlat. (Mt. 25)²¹. Tato utopická dimenze křesťanské a augustiniánské naděje je spojena s milostiplným působením Ducha svatého, který tím, že je přítomen v dějinách, je prostředníkem, který ozařuje a posiluje pozemské skutky, i ty, které pomáhají chudým.

Důležitou nuancí v novotě augustiniánské argumentace je jeho otevřenost vůči všem lidem při výkladu Ježíšových slov a jejich uplatnění nejen na bohaté – ačkoli nechybí v augustiniánských spisech a kázáních, upomínajících neustále bohaté, aby byli štedří k chudým – nýbrž na všechny lidi. Všichni věrní mají pečovat o potřeby všech těch, kteří putují životem spolu s nimi; bližní je tou cestou, kterou mají následovat, aby došli k Bohu. Upozorňuje se tu na zásadní krok směrem k všestrannosti dobrovolné pomoci ostatním.

20 *In Jo. Ev.*, XVII, 8.

21 Kapitola 25 Evangelia podle sv. Matěje, ve kterém se Ježíš identifikuje s chudými, má prioritu v Augustinově učení: „Cokoli učiníš jednomu z mých pokorných bratrů, mně učiníš“ (Mt 25, 31 a následující). Spolu s tímto textem vyniká podobenství o boháči a chudém Lazarovi (Lk 16, 19-31) a nebezpečí lakomství boháčů, které značí 1 Tm 6, 7-19. Cfr. MIGUEL ÁNGEL KELLER, *La justicia, desafío y compromiso* (= Cuadernos FAE de espiritualidad agustiniana 25), Madrid 2003, 10.

A proto jeho teologická reflexe klade důraz na praktické chování, jak můžeme teď následně konstatovat:

Pochopení bídy²²: mezi potřebami chudých a dostatkem pro bohaté

Když Augustin mluví o bídě a nouzi těch, kteří jimi trpí, je dojatý a rozrušený a rozněcuje nadšení ve svých posluchačích, kteří mu tleskají²³. Jednou dokonce neuskutečnil cestu do Říma, a místo toho se rozhodl doprovázet osobně chudé v jejich utrpení a nemocech, jak vypovídá ve svých dopisech²⁴.

Ačkoliv mluví o chudých v širokém slova smyslu a věnuje tolik pozornosti chudým duchem, jakož i těm, kteří postrádají peníze a nemají obživu každý den, neupadá do pokušení dát chudobě duchovní rozměr²⁵. Bůh nemiluje chudobu, nechce, abychom byli zbaveni všeho²⁶. Biskup, který nemá nic vlastního a všechno jen společné, chápe bohatství jako dobro, ačkoli může být nebezpečné ho vlastnit, a to zvláště, když to vede k zapomínání na rovnost mezi dětmi Božími²⁷.

Nicméně upozorňuje, že chudoba může vést k pýše a že v bohatství lze být chudým, „to znamená pokorným“²⁸, a že dává přednost pokornému boháči před chudým domýšlivcem, který se tváří jako majitel Božího království²⁹. Současně chválí pokoru chudého.

Neváží si chudoby, vytrvale ji odmítá. Je třeba z ní odejít a to se stane, až když dosáhne toho, co stačí pro život. Kritériem, kterým se musí řídit život chudých, aby opustili stav chudoby, je „*hleďte to, co postačuje, hleďte jen to a nic víc*“³⁰.

Bohatým přísluší, aby pomáhali chudým v jejich úkolu opustit nouzi, tím, že s nimi budou sdílet své statky. Augustin je nabádá k tomu, aby dali něco ze svého materiálního bohatství: „*Dejte snadno a rozdělte se. Ty máš a ten druhý nemá, rozděl se, aby se rozdělili s tebou. Dej tady a tobě dají tam. Rozděl tady chléb a oni se s tebou rozdělí o chleba tam. Jaký chleba? Ten, který je odtud:*

22 Cfr. TARSICIUS VAN BAVEL, *La opción por los pobres de San Agustín. Predicación y práctica*. Roma 1992; FRANCISCO GALENDE FINCIAS, *Pobreza y riqueza en san Agustín* (= Cuadernos FAE de espiritualidad agustiniana 36), Madrid 2003.

23 S., 61, 13.

24 *Ep.*, 95, 1.

25 Ví, že pozemské majetky jsou pomíjivé a stále jsou ohroženy ztrátou po smrti a přinášejí únavu a vyčerpání z každodenního úsilí, abychom je udrželi ve svých rukou. Viz. S., 60, 2-3.

26 Cfr. S., 86, 1.

27 „Také patří mezi pozemská dobra takové bohatství, kterým se lidé chlubí a neposuzují ostatní lidi jako sobě rovné; nadouvají se nad nimi pýchou a milují více zářící oblečení, než aby mysleli na společnou kůži, která je pod ním. I toto bohatství patří mezi pozemská dobra“. S., 61, 2.

28 S., 11, 4.

29 Kdo říká: „Je to naše společenská třída, která má nebeské království a nikoli to společenství, které se odívá do purpuru a lnu a pořádá každý den opulentní bankety...“ S., 14, 3.

30 S., 85, 6.

ten který získáváš namáhavě v potu tváře“³¹. Augustinova doporučení ohledně sdílení statků dávají jasně najevo postoj spíš realistický a výchovný. Nejedná se o rozdávání všeho. Nevyžaduje od bohatých, aby rozdali všechno, ale ukazuje směr tak, aby každý rozdělil podle svých možností, podle svého rozhodnutí a podle svého svědomí: „*Ponechte si pro sebe jen tolik, abyste neměli nedostatek*“.

Do této rovnováhy, kterou navrhuje na odstranění chudoby, mezi tím, co je nezbytné pro chudé a dostatek pro bohaté, nepatří způsoby chování znalců Písma a farizejů. Ti falšovali spravedlnost tím, že dávali desátky ve jméno Božím a zapomínali na potřeby lidí, svých bratrů. Za to je Pán kritizuje a vyzývá křesťany, aby nevykonávali spravedlnost farizejsky, nýbrž co nejlépe. Tímto způsobem Augustin odmítá rovněž farizejské pokrytectví, do kterého mohou upadnout bohatí, protože trpí větším pokušením ohledně zneužívání svých statků.

Augustinova praxe ve prospěch chudých a bezmocných

V postoji, který Augustin zastává v boji proti chudobě³², je zřejmá starost o to, aby se okamžitě vyřešily problémy, které se nalézají za prahem katedrály: „*Biskupovi nepřísluší, aby střežil zlato a odstrkoval ruce žebráka. Je mnoho těch, kteří denně prosí a naříkají; je tolik chudých, kteří se mě ptají a které musím zanechat ve smutku, protože nemám tolik, abych dal všem*“³³. Cítí se být vyslancem chudých před svými věřícími³⁴. Aby se o ně postaral, nechal vytvořit malou organizaci, „*katedrální charitu*“, ke které se uchýlovali lidé v nouzi³⁵. V jejím čele stáli jáhnové³⁶, kteří přicházeli, aby prodávali posvěcené nádoby, když chyběly zdroje na pomoc pro chudé³⁷.

Římská spravedlnost byla vždy spravedlností třídní, ve prospěch elity³⁸. Augustinovy dopisy, které byly objeveny před pár lety, nám zprostředkovávají hodně informací, které se týkají sociálních problémů jeho doby.

Z jeho spisů je zřejmá zvláštní starost o děti. Konkrétně o děti opuštěné svými rodiči³⁹, prodané za otroky⁴⁰, o děti unesené a prodané ilegálně překupníky – hlavně z Afriky. Křesťanští

31 S., 85, 4.

32 Cfr. MIGUEL ÁNGEL KELLER, *Pobres y pobreza: aproximación al pensamiento agustiniano en torno a un tema central en la teología y en la pastoral latinoamericana*, en: *San Agustín y la liberación. Reflexiones desde Latinoamérica*, Iquitos 1986, 141-171.

33 S., 355, 5. Při jiné příležitosti pomohl jednomu zadluženému, jistému Fasciovi, který poté zmizel a způsobil tak, že biskup musel požádat o speciální sbírku, aby splatil půjčku, kterou získal; viz. *Ep.*, 268.

34 viz. S., 61, 13.

35 Mluví o „domě pomoci chudým, těm, kterými církev žije“ . *Ep.*, 20*, 2.

36 Zatímco se denně procvičoval coby soudce v kanceláři při katedrále, viz F. VAN DER MEER, *San Agustín, pastor de almas. Vida y obra de un padre de la Iglesia* (= Biblioteca Herder – Historia 65), Barcelona 1965, 336-353.

37 *Vita Aug.*, 24.

38 TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p. 23.

39 viz. *Ep.*, 98, 6.

40 viz. *Ep.*, 10* y 24*. Sám Augustin mluvil s dívkou asi desetiletou, která mu vyprávěla, jak překupníci – ona se před Odpověď svatého Augustina na krize své doby

vládcí dovolili prodej dětí s cílem zabránit tomu, aby je jejich rodiče zabíjeli v případě, když ztratili možnost je živit a šatit. Především nájemci se uchýlovali těmto krajním opatřením a pronajímali nebo prodávali své vlastní děti. To je zavazovalo k věčnému otroctví, které zákon nepovoloval. Augustin silně protestoval proti zneužívání dětí. Důrazně trval na tom, aby prodej dětské práce byl povolen jen na určitou lhůtu: na 25 let. Po této době jim měla být navracena svoboda. Jakožto biskupa ho mimořádně zajímal osud dětí. Považoval tuto věc za svůj úkol, aby chránil sirotky před vykořisťováním cizinci. Rovněž považoval za svůj úkol postarat se o děti opuštěné. To znamená, že svědomitě bděl nad jednou z biskupských funkcí, která se týká péče o sirotky a jejich ochrany před vykořisťováním cizinci⁴¹.

Ve své činnosti nedělal rozdíly mezi lidmi, pomáhal chudým, aniž znal jejich životní podmínky, včetně toho, zda byli křesťany⁴², což se týkalo mnoha utečenců, kteří uprchli z Říma po Alarichově drancování⁴³. S ohledem na chudé církve obvykle poskytovala pomoc komukoliv, ať to byla prostitutka nebo gladiátor, protože to byla lidská bytost. Augustin říká: „*Kolik osob dnes ještě není křesťany a obracejí se na církev, aby žádali o pomoc. Všichni chtějí dočasnou pomoc*“⁴⁴. Nesouhlasil se vším, co je obsaženo v textu Jesuse Ben Sirach (12, 4-7): „*Bud' milosrdný, ale nepomáhej hříšníkovi*“. Komentuje to takto: „*Jednejme s nimi slušně, protože to jsou lidské bytosti...mějme soucit se stavem, který je nám všem společný*“⁴⁵. V „Životě Augustina“ od Posidia (24) se dočteme, že biskup z Hippony nikdy nezapomněl „*na své chudé přátele*“. Posidio nám říká: „*Když se vyčerpaly prostředky církve, Augustin to oznámil svým ovečkám a řekl svým věrným, že už nemá nic, co by nabídl potřebným*“.

„*Rovněž se stalo, že nařídil, aby se rozbily posvěcené nádoby, aby se roztavily a vybrané peníze se daly zajatcům a tolika chudým, kolika jen to bylo možné. Nezmínil bych to, kdybych byl býval neviděl, že se to dělo proti velké chamtivosti některých lidí. Ambrosius blahé paměti hlásal totéž a napsal, že v extrémních situacích by se takové věci měly dělat*“⁴⁶.

V důsledku se setkáváme nejen se starostí o podporu bezprostřední charity, ale vzniká také určité hlubší hnutí, které ve své zárodečné vizi směřuje k návrhům na změnu struktur⁴⁷.

nimi skrývala, protože si myslela, že to jsou barbaři – ji unesli v noci, aby ji prodali.

41 „S velkou naléhavostí se biskupové pověřují, aby jednali ve věci dědictví sirotků“. S., 176, 2; TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p. 23.

42 „Kolik je těch, kteří ještě nejsou křesťané a nyní přicházejí k církvi a žádají její pomoc! Chtějí dočasnou výpomoc, ačkoli ještě nechtějí věčně vládnout s námi“, viz. *En. in ps.*, 46, 5; *Ep.*, 91, 8-10. Když zámožný majitel lodi chtěl dát své lodi Augustinovi, odpověděl mu: „Není zaměstnáním biskupa, aby hromadil peníze a odstrkoval ruku žebráka. Mnoho chudých lidí přichází každý den, aby mě žádali o peníze, přenášejí své obtíže na mě a žádají pomoc. Někdy mě bolí, že je musím zklamat v jejich očekáváních, protože nemám tolik, abych mohl dát všem“ (Serm. 355, 4, 5. PL 39, 1572).

43 Po vyplenění Říma požádal Augustin lid z Hipony, aby mu pomohli a poskytli přístřeší zástupu utečenců: „*Prosíme vás o to, žádáme vás o to, vyzýváme vás, abyste byli klidní a soucitní s těmi, kdo trpí, a abyste přijali nemocné. Za těchto okolností, kdy je přemíra poutníků, chudých a vyčerpaných, ať je i přemíra vaší pohostinnosti, přemíra vašich dobrých skutků*“; viz. S., 81, 9. PL 38, 506

44 Serm. in ps. 46, 5

45 S. Lambot 28, Rev. Bén. 66, 1956, 156-158.

46 TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p. 24.

47 ROBERTO NORIEGA, FERNÁNDEZ, OSA, *San Agustín, inspirador de los voluntarios. Anotaciones en el Año Internacional del Voluntariado*, en *Revista Agustiniana* 52 (2011) 687-719.

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

„Dáš chléb hladovějícímu, ale bylo by lépe, kdyby nikdo neměl hlad, a tak bys nemusel dávat nikomu jíst. Oblečeš nahého; kéž by byli všichni oblečeni a neexistovala taková nouze! Pohřbíš mrtvé; kéž by brzy existoval takový život, kde by nikdo nezemřel! Usmíříš žalobce; kéž přijde okamžitě věčný mír z nebeského Jerusalema, kde není nepřítel! Všechny tyto služby se mají dostat k potřebným. Skončí chudoba a přestanou skutky milosrdenství“⁴⁸.

Některé z jeho konkrétních činů jsou vedeny zcela základním způsobem v této snaze po strukturálních změnách. Například když v boji proti otroctví doprovází už citovaným dopisem zákon prefekta Adriana, aby dal na vědomí, že tento zákon bude použit „jako lék proti tomuto zápachu“⁴⁹. Neboli požaduje, aby se dodržoval zákon, a připomíná jeho obsah veřejným služebníkům. Nebo když v roce 401 žádal Řím, souhlasně s dalšími biskupy, aby byla obnovena instituce ochránců města „*vidoucích soužení chudých*“. Jako odpověď na tento synodní apel vydal vládce Honorio v roce 407 dekret, ve kterém nařídil, aby místní biskup s klérem a *ctihodnými* (obyvateli ve vysokém postavení) vybrali jednoho ochránce pro každé město. Praktická realizace se opozdila, protože ještě v roce 420 v jeho městě ochránce neexistoval, a proto podal žádost prostřednictvím biskupů Alipia a Peregrina, kteří byli v Itálii, aby pro Hippo ochránce získali⁵⁰.

Dalším projevem toho je, že ve své touze po univerzálnosti a starosti o nejslabší obviňuje římské právo z toho, že je nespravedlivé a diskriminuje ženu, protože netrestá ty, kteří se obracejí na prostitutky, znásilňují služky nebo zavrhuje neplodné ženy⁵¹. Žena je často trestaná, zatímco muž odchází nepotrestaný, hlavně v případě cizoložství. Muži nepřipouštějí, aby pro ně platily stejné zákony, jaké se používají v případě žen, a dávají přednost civilnímu právu před právem Krista. Ale Augustin odpovídá: Pozemský zákon není týž, jako zákon Stvořitele země⁵².

Nakonec musíme zmínit množství dopisů, které napsal Augustin proti nespravedlnosti mocných⁵³. V dopise č. 247 zasahuje ve prospěch malých zemědělců, přinucených statkářem Romulem platit dvakrát daně⁵⁴. V dopise č. 251 jeho přímluva směřuje k ochraně některých vykořisťovaných zemědělců, kteří žili v hospodářství jistého Pancaria. Čtyři dopisy, č. 113-116, jsou napsány za účelem obrany správce Favencia a práva azylu v církvi⁵⁵. Dopis č. 268 vypovídá o

48 *In Io. ep.*, 8, 5.

49 „Začínáme jej používat, ale jen natolik, nakolik je to potřeba, abychom osvobodili lidi, ne abychom trestali překupníky, kteří spáchali tolik těžkých zločinů. Tímto zákonem zastrášíme ty, které můžeme, ale nepoužíváme ho... (především, co se týče trestu olovem)“. *Ep.*, 10*, 4.

50 *Cfr. Ep.*, 22*, 4.

51 *Cfr. S.*, 153, 5, 6; 392, 4, 4; *De nupt. et conc.*, I, 10, 11.

52 *Serm.* 153, 5, 6. OL 38, 828. *Serm.* 392, 4, 4. PL 39, 1711. *Serm.* 9, 4, 4. PL 38, 78-79. *De nupt. et conc.* I, 10, 11. CSEL 42, 223; viz. TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, Augustine's View on Women, v *Augustiniana* 39 (1989) 5-53.

53 ROBERTO NORIEGA, FERNÁNDEZ, OSA, *San Agustín, inspirador de los voluntarios. Anotaciones en el Año Internacional del Voluntariado*, en *Revista Agustiniiana* 52 (2011) 687-719.

54 Konkrétně jistý Romulo a výběrčí Ponticiano, viz. *Ep.*, 247; Rovněž *ep.*, 251 ve prospěch zemědělců ve sporu o majetek jistého Pancaria.

55 viz. *Ep.*, 113-116.

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

tom, že Augustin zasáhl ve prospěch jedné osoby zatížené dluhy. Sám Augustin neměl potřebné peníze, aby mu pomohl. Požádal o půjčení peněz velmi bohatého muže. Ale poté se dostal on sám do potíží a nemohl peníze vrátit; musel požádat o pomoc obyvatele Hippony. Rovněž vyráží na obranu křesťanů, kteří jsou obviněni z vypočítavosti⁵⁶ a podplácení soudců⁵⁷. Naopak od nich požaduje, aby správně vykonávali své funkce⁵⁸ a vyhýbali se mučení⁵⁹. V jiném dopise žádá, aby se nevykonával trest smrti na některých pohanech, kteří zavraždili nějakého duchovního⁶⁰.

Obsah těchto dopisů, zmíněných jen ve stručnosti, nám neposkytne víc než malou představu o Augustinových skutcích pro chudé. Tyto dopisy si zaslouží být pečlivě přečteny.

Také chci zmínit text, který se týká duchovních. Při líčení života řeholníků v Egyptě Augustin píše: „*Jednají takovým způsobem, že všechno, co je nadbytečné, nejen neschraňují pro sebe, ale dokonce posílají lodě, naložené věcmi, do míst, kde žijí chudí*“⁶¹.

OTROCTVÍ

Co se týká oblasti trestní justice, otroctví nabízí další bohatý kontext pro zkoumání politické aktivity Augustina⁶². Otroctví bylo řízeno římským právem. Když ho posuzovali spravedlivě, afričtí biskupové, včetně Augustina, hledali možnost zavedení reformy v praxi otroctví s cílem omezit jeho růst a zmírnit jeho škodlivé následky. Posidius nám připomíná, že Augustin často vynášel ze svého kostela poklady s cílem vykoupit jimi osvobození otroků. Dokonce při jedné příležitosti, když byl mimo Hippony, někteří členové jeho kongregace přepadli jednu loď a osvobodili více než 100 otroků, kteří na ní byli zajati. Ale Augustinovo úsilí o zmenšení zla otroctví se neomezovalo jenom na charitativní skutky. Nevěřil, jak ukazuje v kázání 302, že použití síly povede nakonec k sociální spravedlnosti. Augustinův přístup byl vysoce racionální. Byl velmi dobře obeznámen s hospodářskými podmínkami římské Afriky, které v tehdejší době byly složité a daně přespříliš vysoké, takže mnozí lidé nacházeli lepší živobytí v relativně bezpečném otroctví než v možnosti žít jako svobodní občané, ale hladovějící. Nicméně mohlo být dosaženo mnohých zlepšení v sociální oblasti, kdyby se odstranilo množství nelegálních nepřístojností v oblasti otroctví. Dva roky před svou smrtí Augustin napsal Alipiovi, který byl na cestě do Itálie, zprávu, v níž žádal svého přítele a bratra v biskupství, aby naléhal na vládce, aby zajistil velkou publicitu a posílení zákonů, které by zakazovaly únos a prodej osob jako otroků. Tyto nezákonné praktiky nabyly obrovských rozměrů v oblasti pobřeží, které obklopovalo Hippony. Augustin začleňuje do své zprávy kopii ediktu, který

56 *“Ode dneška ať nikdo nesvaluje na hlavu národa křesťanů, kteří jsou Boží církví, tento spor ohledně nestydaté žádostivosti peněz. Raději jej svalte na mou hlavu, jestliže existuje podezření, i když falešné, je-li aspoň věrohodné, ale ne na ty, jejichž nevinność ve věci chamtivosti je zjevná”*. Ep., 126, 10.

57 Ep., 141, 12.

58 *“Jistě uděláš to, co je vhodné čestnému, pravému a křesťanskému soudci, který je v souladu s tímto duchem, který je očekáván ve jménu Krista”*. Ep., 116.

59 Cfr. Ep., 90.

60 Cfr. Ep., 139, 1-2.

61 (Sobre la vida moral de la Iglesia católica I, 31, 67. PL 32, 1379); TARSICIO VAN BAVEL, T., OSA, *La opción por los pobres en San Agustín. Doctrina y Praxis*, Osa-Justicia+pax 1, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 1992, p. 26.

62 Roberto Dodaro, OSA, *Agustín, Activista político*, v *Agustín, el “Padre del activismo político cristiano”*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, p. 21-24.

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

byl prodloužen několik let předtím vládcem Honoriem, a který takové zločiny přísně zakazoval. Alipio byl v mládí vzdělán v právní profesi a sloužil v říšské občanské službě v Římě jako poradce pro italskou pokladnu; proto znal náležitosti jednání v systému říšského práva.

Augustin mu radil, aby si vyhledal příslušný zákon v říšských archívech v Římě, dříve než se představí na císařském dvoře. Tam pak měl požádat, aby byly prosazeny tento i ostatní zákony, které zakazují nelegitimní aktivity v jednání s otroky, a jeho organizovaní zločinní aktéři byli adekvátně trestáni, ale zároveň také, aby tresty za toto počínání byly sníženy, například v případě mučicích nástrojů v podstatě smrticích, kde dűtky byly na koncích zakončeny kovovými kuličkami, což bylo předepsáno zákonem. Augustin požádal o snížení sankcí s cílem, aby on i ostatní biskupové a říšští úředníci byli více nakloněni hledání a pronásledování uvedených zločinných aktivit, než jak tomu bylo za stávajících zákonů, protože za těchto okolností v případě dopadení odsuzovali obchodníky s otroky ke strašné smrti.

Kromě toho hledal také prostředky, jak přesvědčit vládce, aby zadrželi zločince, kteří porušovali zákony o otroctví a využívali situace nedostatečně silného zákona v této oblasti. Augustin rovněž hledal způsob, jak zlepšit své vlastní poznání komplikovaných říšských zákonů, které se zabývají otroctvím. Vyřešil to spojením s odpovědností biskupa soudit občanské případy, které mu byly pravidelně předkládány. Posidius nás nově informuje, že Augustinovi zabíraly velkou část dopoledne audience žalobců a vydávání právních rozsudků v případech, které mu předkládali. Tato biskupská činnost pod názvem „biskupský tribunál“ existovala ve 4. a 5. století po dobu trvání celého Římského císařství v oblasti právní arbitráže případů, které se týkaly majetku, pozůstalosti a smluv, a konečně i tam, kde se vedl spor ohledně otroctví. Augustin často hledal radu právního experta Eustoquia, který byl blízkým spolupracovníkem biskupa Hippony jako jeho rádce v právní oblasti, dokud ho Augustin nevyměnil za jiného místního odborníka. V určité době mu Augustin napsal dopis, ve kterém ho žádal o podrobnou informaci z římského zákona, která se týkala dočasného prodeje osob do otroctví, formy otroctví na dobu předem stanovenou, podle které rodiče prodávali své děti jako otroky na určené období s cílem získat peníze na splátku důležitých dluhů. Ačkoli toto konání bylo legální, umožňovalo zneužití, kterému bylo čím dál složitější zabránit, protože aby toho člověk dosáhl, musel být neobyčejně detailně obeznámený s římským právním kodexem, který byl tak komplikovaný jako kodexy daní v mnoha moderních kapitalistických demokraciích.

Když se některé případy týkaly nelegálního statutu zmíněných dětí, které přivedli před Augustinův tribunál, byl nucen je posoudit přísně v rámci římského práva, které – i když někdy mohlo být umírněné v duchu Evangelia – nemohlo jím být nahrazeno. Jako výsledek této právní náležitosti se Augustin věnoval studiu římského práva v jeho vyčerpávajících podrobnostech a žádal služby profesionálního právního experta. Od toho si sliboval, že když bude dobře znát zákony, bude moci nalézt formy a jejich prostřednictvím osvobodit děti, které by se jiným způsobem staly otroky, možná doživotními.

Zájem Augustina o biskupský tribunál určitě představuje pastorační činnost, zaměřenou na podporu spravedlnosti, ale protože přímo nezahrnoval pokusy reformovat politické struktury, instituce nebo politiku, neodrážel kritérium politické aktivity přesně definované na začátku našeho pojednání. Zmiňuji se o tom v tomto bodě, protože Augustinův vztah k Eustoquiovi, který byl profesionálním expertem v oblasti zákona, stejně tak jako jeho značné úsilí, aby pochopil římské právo v jeho obrovské komplexnosti, reprezentují aspekty pastorálního poslání biskupa, které ho adekvátně vybavily pro jeho zásahy ve vztahu k říšským úředníkům ve věcech jako otroctví a jiné sociální nespravedlnosti. Ačkoli nebyl vyškolen v římském právu, Augustin pochopil, že reforma politických institucí vyžaduje vysoký stupeň obeznámení se zákony a s politickými institucemi.

Jeho vztah k Eustoquiovi, ať už dosahovaný prostřednictvím dopisů nebo osobním kontaktem, když spolu pravidelně pracovali v Hipponě, ho pozvedl na vysoký stupeň a kvalitu, které byly vyžadované v činnosti, kterou Augustin provozoval jako politický advokát: profesionální úroveň poradenství, které vyhledával, čas věnovaný studiu a konzultacím práva, práce věnovaná přípravě žádostí a zpráv v právní oblasti, potřebné cesty do a z oblastního města do Kartága a říšského soudu v Ravenně a konečně nikoliv nepodstatné výdaje věnované na tuto činnost. Augustin to přijal jako náklady na evangelizaci politického procesu ve své době.

AZYL⁶³

Zaměříme-li se na aktivní Augustinovu podporu azylového práva, můžeme užasnout, když vidíme, kolik své politické aktivity zaměřil na obranu osob obžalovaných nebo usvědčených ze zločinů. Při posuzování této činnosti musíme mít na mysli, že v Augustinově době bylo stejně snadné, jako je tomu nyní, že chudé vrstvy byly kriminalizovány sociálními nerovnostmi, zavedenými a udržovanými ve společnosti prostřednictvím politických struktur, stejně tak v nespravedlivém rozdělování a vynuceném placení daní. Mezi těmi, kteří požádali o azyl v kostelech v průběhu 5. století, se nacházel rostoucí počet osob, které byly hledané vládními úředníky kvůli obviněním v souvislosti s finančními dluhy. Vládní výdaje, které rostly koncem 4. století a začátkem 5. století a byly kombinované s korupcí veřejných úředníků, vedly k ukládání stále větších daní, což silně pociťovali zvláště v Africe, ale v podstatě všude. Výsledkem bylo, že malí statkáři a obchodníci, kteří nebyli bohatí, ale obvykle se těšili finanční bezpečnosti, byť omezené, se nyní nacházeli před velkými dluhy a kriminalizací. Lynčování státních úředníků, zmiňované Augustinem v kázání 302, o kterém jsem už mluvil, vyjadřuje výbušné napětí, které jeho vlastní lidé cítili před daňovým obviněním. Dočasný azyl v kostelích nabízel dlužníkům čas, aby zaplatili (často s pomocí biskupů), dříve než budou uvězněni a podlehnou soudním procesům, které s sebou často nesly mučení. Víme o jedné záležitosti, kdy Augustin poskytl azyl jednomu laickému členu jeho kongregace, Faciovi, který čelil problémům, spojeným s daněmi a s možností úřední persekuce, která uvedené problémy doprovázela.

Při jiné příležitosti Favencio, poměrně zámožný farmář z Paraciana, blízko Hippa, požádal o azyl v Augustinově kostele poté, co byl obžalován bohatým statkářem ze zpronevěry. Když jednou odešel z kostela, aby se najedl, byl uvězněn Florenciem, oficiálním adeptem na vojenského vládce Afriky, a byl vypovězen do vzdáleného místa. Nicméně Florencio jednal nelegálně, když odvedl nešťastného Favencia mimo město. Augustin napsal Cresconimu, úředníkovi ve funkci celníka na pobřeží, a požádal ho, aby Favencia vyhledal. Poté, co se zjistilo, kde se obžalovaný nachází, Augustin poslal jednoho ze svých kněží, Celestina, aby s ním promluvil. Když to Florencio nedovolil, Augustin mu následujícího rána napsal a požádal ho, aby se podíval do říšského zákona, který pojednával o vězni, kterého čeká soud, a jednu kopii uvedeného zákona připojil k dopisu. Augustin požádal vojenského úředníka, aby případ soudil místní tribunál, tak jak to požadoval zákon, takovou formou, aby se mohl jednat zúčastnit (snad ve svém vlastním tribunálu). Ale Florencio odeslal Favencia do hlavního města provincie, do Constantiny (Cirta), kde by byl nucen dostavit se před tribunál provinciálního vládce Generosa. Augustin zaregistroval, že nebezpečí, které Favencia ohrožovalo, vzrostlo. Mohl by být podroben mučení s cílem získat od něho přiznání. Navíc bohatý statkář, který farmáře obžaloval, mohl využít svého bohatství, aby vládce ovlivnil v dalším jednání. Nakonec by mohlo dojít k tomu, že nevinný by byl odsouzen a poškozen kvůli sporu, který mohl být rozsouzen rychle a po dobrém v Hippu. Augustin okamžitě napsal vládci a požádal ho, aby udělil audienci místnímu biskupovi Fortunatovi, a dovolil mu apelovat ve jménu Augustina s cílem, aby se případ vrátil do Hippa, do jeho vlastní jurisdikce, což bylo v souladu s říšským právem. Augustin vysvětluje celou historii případu v samostatném dopise biskupovi

63 Roberto Dodaro, OSA, *Agustín, Activista político*, en *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, p. 24-27.

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

z Constantiny a žádá ho, aby se přimluvil svým jménem u vlády.

Obrana Favencia dokresluje rozsah a složitost způsobu, jakým se Augustin zapojil do politické aktivity. Aby měl úspěch, musel znát příslušné římské zákony a být schopen přesvědčivě argumentovat vůči státním úředníkům, kteří byli u moci, a tak prosadit moc uvedených zákonů v provincii. Navíc musel souběžně zápasit se správou na mnoha úrovních: císařskou, provinční a městskou a rovněž s komplikovanými otázkami, které se týkaly jednání mezi politickými, právními a vojenskými jurisdikcemi. Aby přesvědčil provinčního vládcu, aby poslal zpět Favencia do Hippony kvůli procesu, musel využít své právní a osobní schopnosti s cílem přesvědčit místní úředníky, aby mu dovolili soudit případ vlastním tribunálem. Musel celé své úsilí soustředit proti vlivu, který se skrýval za celou věc, proti vlivu bohatého žalobce s jeho přepychovým statkem. Případ také dokresluje tuto část politické aktivity, která spočívala v obraně práv chudých. Favencio měl právo, které bylo garantováno říšským zákonem, aby byl souzen v Hippu. Rovněž měl právo na třicetidenní dobu, aby si mohl připravit svůj případ nebo uzavřít dohodu s žalobcem a úředníky. Augustin bránil toto právo žádostí adresovanou říšským úředníkům, aby nedošlo k jakémukoliv nátlaku nebo poskytování materiálních pozorností ze strany bohatého statkáře.

Tady, když se mluví o dlužích, neodolám pokušení a poukážu na paralelu v Čechách. Možná, že nejhorší nespravedlností v Čechách je v naší době systém exekucí. Dalo by se říci bez nadsázky, že exekutoři používají nejhorší triky a lži, aby mohli ždímat dlužníky (například tajit, že někdo má malý dluh a neinformovat ho, aby nemohl platit a dluh rostl). To se může stát každému v Čechách.

Během let jsem hledal ekvivalent, abych mohl vysvětlit současným křesťanům, kdo byli v době Ježíše Krista celníci. Tehdejší daňový systém byl dost jiný. Celník dostal od Římanů oprávnění. Měl ustanovený počet občanů a kolik peněz měl odevzdat. Pokud dokázal vybrat více, zbytek byl pro něho. Pokud někdo neplatil, celník ho mohl zbavit majetku... ale také ho mohl prodat jako otroka, a pokud bylo třeba, i s celou rodinou. Celník byl nenáviděn, protože byl kolaborantem, spolupracoval s Římany, ale také kvůli tomu, že se obohacoval zchudnutím jiných. A celníci jsou dnes asi znovu mezi námi a říká se jim exekutoři. Skoro se dá říci, že dnešní český exekutor je tak nenáviděn, jako byli celníci v době Ježíše Krista, a možná ne neprávem.

V Praze exekutor zablokoval před necelým měsícem Karlův most, Lidový dům a další neocenitelné památky. Mnoho novinářů o něm psalo, že je asi blázen, anebo hlupák. Určitě nebyl poměr mezi dluhem města Prahy (sto šedesát dva tisíc) a hrozbou exekuce Karlova mostu – a nejen mostu. Nebylo to přiměřené... nebo snad ano? Určitě ANO.

Protože to samé se stane stovkám a tisícům Čechů každý rok, a jen občas se to dostane do zpráv. Stačí, abyste dlužili pár tisíc korun. Možná o tom ani nevíte. Stala se chyba, neplatil jste pojištění nebo elektřinu. Dokonce, kvůli špatným zákonům, vás ani nikdo nemusel varovat. A vypadá to, že je v zájmu celníků vás nevarovat. Všichni mlčí dva roky. Už máte penále. Už nedlužíte pár tisíc korun, ale velkou částku... a po pár letech soudů přijdete o dům, o pozemek, o peníze na předtím zablokovaném kontě. Myslíte, že přeháním? Podívejte se na Facebook na skupinu ["Trváme na Zrušení Soukromých Exekutorů v České Republice."](#)

Exekutoři se rozhodně chovají nespravedlivě. Legálně, samozřejmě, ale využívají ve vlastní prospěch velmi nespravedlivý systém. Systém, který se musí rychle změnit. Ve Španělsku, kde je velký problém s hypotékami, se stává stále častěji, že pokud banka, nová majitelka domu, nařídí exekuci, spontánní demonstrace sousedů a lidí, kteří odpovídají na volání přes SMS či Twitter, zabrání vystěhování chudé rodiny (Španělů nebo imigrantů). Protože to není spravedlivé, i když je

to legální.

OBRANA PRÁV UVĚZNĚNÝCH⁶⁴

Augustinův dopis Makedonovi zmiňuje některá kritéria zacházení s jednotlivci, kteří se chovají v rozporu se zákonem. Biskup je přesvědčen, že tato kritéria při hledání spravedlnosti by měla nést charakteristiku křesťana. Trestanci si zaslouží být milováni a také si zaslouží, aby jim bylo prokázáno milosrdenství, jelikož jsou také lidské bytosti. Proto jak soudce a veřejní činitelé, tak biskupové jsou spojeni se zločinci nepochybnou lidskostí. Společnost by měla hledat spíše jejich nápravu než jejich zničení. Augustin uznává, že politické uspořádání se soustřeďuje na spravedlivé a nutné činy, když začínají sankcemi proti těm, kteří porušují spravedlivé zákony. Takto podporují nejen dobro nevinných, ale také vinných, aby se vyhýbali nelegální činnosti. Vysvětluje také, že morální proměna je dlouhodobý proces, jež vyžaduje hluboký soucit i vůči těm, kdo znovu padnou a nereagují pozitivně na tresty uložené po prvním překročení zákona. Augustin sympatizoval se znepokojenými císařskými úředníky, kteří se snažili o prevenci kriminality: Byli to lidé postrádající trpělivost nutnou při čekání na to, až někteří zločinci opustí cestu špatnosti. Augustin zdůrazňuje, že Bůh s námi také neztrácí trpělivost, v tom je nám vzorem, který by měli lidé následovat. Trestní reforma nabídla Augustinovi ideální příležitost pro pozorování jak cesty politických procesů, tak evangelizačního poslání církve – v obou případech existují paralely. Císařští úředníci i katoličtí pastýři si přáli nápravu trestanců, ale občas ani stát ani církev nevěděli, jak tohoto ideálního stavu dosáhnout. Augustinův dopis Makedonovi objasňuje jeho vlastní úhel pohledu, podle něhož za daných okolností církev i stát potřebují hledat nové a účinnější postupy, které by podpořily morální proměnu příslušných členů společnosti. Augustin nenabízí žádné jasné řešení problému, avšak zdůrazňuje princip, podle kterého, poněvadž jsou již zmíněné trestní instituce nutné, aby se zabránilo porušování zákona, musí být jak instituce, tak tresty hodnoceny z hlediska možnosti vyvolat opravdovou změnu života. Takovéhoho životního obrácení nelze dosáhnout prostřednictvím institucí nebo postupů, které lidské bytosti vystavují ničivému násilí.

JEDNOTNÁ AKTIVITA CÍRKVE⁶⁵

Pozorovatel biskupa Augustina také zaznamenává další charakteristiku jeho politické činnosti, a to v úzké spolupráci jak s dalšími biskupy jako Alipio a Fortunato, biskup z Konstancie, o jehož přítomnost Augustin požádal, aby se odvolal k vládci Numidie ve prospěch Favencia, tak s jeho vlastním duchovenstvem jako kněz Celestino, který se na vlastní nebezpečí bezúspěšně pokusil mluvit s Favenciem, když byl zajat Florenciem. Jeho poradci byli laičtí katolíci jako například Eustoquio, znalec práva, který radil Augustinovi v zákonech týkajících se otroctví a zřejmě i v jiných právních otázkách. Při čtení Augustinovy korespondence můžeme nabýt jasného dojmu, že africká církev byla přes veškeré obtíže schopna jednotné politické činnosti na vrcholné úrovni, která podporovala sociální spravedlnost.

Také bychom neměli přehlédnout spolupráci, která byla v tomto úsilí nabídnuta Augustinovi od jistých veřejných úředníků; někteří z nich byli členy církve. Macedonio a Flavio Marcelino byli již zmíněni jako císařští úředníci, se kterými Augustin udržoval vřelé přátelské vztahy. Augustin byl zavázán Marcelinovi zvláště za milosrdenství, které prokázal vůči donatistům, kteří zavraždili Restituta. Neměli bychom zapomínat ani na úzké vztahy Augustina s Bonifaciem, vojenským velitelem Afriky, a rovněž na dobré vztahy, které navázal na konci života s Dariem, vysokým armádním úředníkem, jež byl poslán do Afriky, aby ukončil povstání ohrožující Bonifacia a císařské

64 Roberto Dodaro, OSA, *Agustín, Activista político*, en *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, p. 19-20.

65 Roberto Dodaro, OSA, *Agustín, Activista político*, v *Agustín, el "Padre del activismo político cristiano"*, Osa-Justicia+pax 6, Secretariado de Justicia y Paz, Curia Generalizia Agostiniana, Roma 2001, p. 27-31.

Odpověď svatého Augustina na krize své doby

jednotky, a aby vyjednal mír s Vandaly, kteří postupovali podél hranic římské Afriky. V obou případech měl Dario pravděpodobně úspěch; Augustin mu napsal: „*Je větší sláva zničit válku jedním slovem než muži bojujícími mečem, a zajistit a udržet mír mírovými prostředky místo válečnými.*“

I když nelze minimalizovat podíl různých katolíků jakožto osob na podpoře spravedlnosti a míru v Africe v 5. století, je třeba také říci, že jednou z nejdůležitějších církevních struktur v jádru tohoto politického aktivismu byly biskupské rady a setkání Africké církve. První církevní synody obvykle pojednávaly o doktrinních a disciplinárních otázkách, se kterými se biskupové setkali při své pastorační práci – šlo o otázky, které se týkaly víry a organizace místního duchovenstva. Ale v jistém počtu případů afričtí biskupové využívali síly a příležitosti, které jim poskytla tato společná setkání, aby se snažili jemným a diplomatickým způsobem prosadit vliv na císařském dvoře, s cílem odstranit sociální a politické nespravedlnosti, které se v Římské Africe vyskytly.

Bylo by obtížné najít jinou oblast katolické církve pátého století, kde by biskupské koncily byly tak dobře organizované jako v Africe od r. 393 do r. 411. Motorem této organizace byla zjevně potřeba biskupů často se setkávat, aby zkoordinovali úsilí proti vzdoru donatismu, což byla krize, která byla dlouhá léta velkým problémem africké církve. Ale zkušenost, kterou získali při tom, když se pravidelně v průběhu několika let setkávali, aby kolegiálně přemýšleli a ustanovovali zákony, ukázala, že biskupové užívali koncilu také jako příležitosti mluvit s úřady jednotným hlasem. A tento hlas, který si zasloužil respekt a usiloval o reformy, které pomohly vybudovat spravedlivější společnost, zajistil zároveň legitimní roli církve při obraně spravedlnosti.

V červenci roku 401 se biskupové sešli na synodě v Kartágu a rozhodli se poslat do italských církevních obcí vyslance, aby promluvili s biskupy o církevním osvobození. Tento obyčej, který vznikl na základě vlastního ediktu císaře, dal biskupům právo potvrzovat listiny, ve kterých majitelé otroků oficiálně propustili jednoho nebo dva otroky. Jako důsledek tohoto úkonu propuštění otroci získali automaticky nejen svobodu, ale i římské občanství. Jeden z afrických biskupů vyslovil myšlenku, že když se toto uskutečnilo v italských církvích, bylo by možné udělat to i v Africe. Proto se na příštím synodu, který se konal v září téhož roku, biskupové usnesli, že vyšlou biskupské delegáty k císařskému dvoru císaře Honorio s žádostí, aby povolil zmíněný zvyk také v Africe. Vypadá to, že skutečně toto povolení dostali a bylo uvedeno v praxi. Augustin byl svědkem několika takových osvobození.

Africké biskupské koncily, kterých se Augustin zúčastnil, jednaly i o dalších tématech kromě otroctví. Protože výrazně rostl počet lidí, kteří hledali asyl v kostele, aby se vyhnuli daňovým úředníkům, císaři zamítli od roku 392 právo dočasněho asyly v kostelech pro dlužníky. V roce 399 koncil, který se konal v Kartágu, žádal po císaři, aby toto rozhodnutí odvolal a nezakazoval právo na asyl z žádného důvodu. Ale až o dvacet let později, v roce 419, císařové Honorius a Theodosius II uznali neporušitelnost práva asyly. Jejich edikt nařídil, aby úředníci, kteří bránili asyly těm, kdo o něj požádali, byli zatčeni a tvrdě potrestáni.

Dalším příkladem politického zasahování afrických biskupských koncilů byla instituce *defensor civitatis*, ochránce města. Byli to římské úředníky, jejichž povinností bylo bránit občanská práva, která římské zákony poskytovaly všem občanům. *Defensor civitatis*, jeden v každém městě, měl za odpovědnost chránit chudé obyvatelstvo, které jen těžko mohlo rozumět právům, která mělo. Majetek chudých statkářů a obchodníků byl často zkonfiskován zkorumpovanými úředníky nebo bohatšími občany. *Defensor civitatis* byl oprávněn jak vysvětlovat občanům, jaká práva mají, tak zasahovat spolu s dalšími úředníky na ochranu zmíněných práv nižších vrstev obyvatelstva. V kázání 302 Augustin prohlásil, že kdyby byl v Hippu *defensor civitatis*, chudí obchodníci a

ostatní občané by se mohli vyhnout útlaku ze strany zkorumpovaných veřejných činitelů a zabránilo by se tak násilí, které kvůli tomu vznikalo. V září roku 401, na témž koncilu, kde afričtí biskupové požádali císaře, aby dovolil církevní osvobození otroků, žádali biskupové rovněž, aby císař poslal jednoho *defensora civitatis* do každého města, aby „zmírňoval utrpení chudých“. O šest let později, v roce 407, císař Honorius publikoval edikt, ve kterém nařídil, aby místní biskup, duchovenstvo a *ctihodní* (občané ve vysokém postavení) každého města zvolili ochránce. Tímto císař částečně odpověděl na narůstající tlak afrických biskupů. Ale rozhodnutí možná nenabývalo platnosti, protože v roce 420 Augustin žádal biskupy Alfia a Peregrina, kteří byli v Itálii, aby se přimlouvali o *defensora* pro město Hippo. Dopis 22, objevený nedávno, jasně ukazuje bezmocnost slabého vůči administrativnímu a legálnímu aparátu.

Nelze určit ani na základě akt těchto synod, ani z jiných pramenů, jaká byla přesná role Augustina při podpoře úsilí, aby se ujaly takovéto politické aktivity ve prospěch chudých. Ale víme, že Augustin měl během celého svého biskupského úřadu mezi svými africkými kolegy roli vůdce, a úzce spolupracoval s primasem Numidie, biskupem Aureliem z Kartága. Často ho žádali i jiní biskupové, aby se za ně přimlouval; byl jedním ze sedmi delegátů, zvolených, aby zastupovali katolickou církev v konferenci s donatistickou hierarchií v roce 411. Experti předpokládají, že měl při biskupských synodech v Kartágu velmi významnou roli. Zároveň je ovšem třeba vést v patrnosti, že patří k podstatě biskupského synodu jednat jednotně a příspěvek každého jednotlivého biskupa je méně důležitý, než kolegiální činnost všech přítomných biskupů. Ale není ani třeba přidělovat Augustinovi vůdčí roli v těchto koncilech, abychom mohli konstatovat, že i toto bylo součástí jeho působení jako křesťanského politického aktivisty.

SHRNUTÍ

Končím svůj výklad. Chtěl jsem představit Augustina jako politického aktivistu, křesťana angažovaného v dodržování zákonů a zastávce zlepšení sociální situace; poukázat, že nebyl pouze intelektuál, ani pastýř, který se věnoval pouze záležitostem duchovním, či dobrodinec z pohledu čisté pomoci. Kromě zmírňování problémů Augustin usiloval o útok na jejich příčiny.

Augustin posílil svůj vliv a používal ho k aktivní obraně práv znevýhodněných, ať už byli křesťané či nikoliv. Usiloval o právní změny, požadoval nové zákony, psal dopisy, studoval zákony, hledal radu u odborníků na římské právo, doporučoval občany na jmenování Civilního obhájce pro své město. Vybral si biskupského vyslance, jež ho reprezentoval na císařském dvoře a ve všech dalších činnostech, které Augustina stály čas, těžkou práci i peníze. Nakonec, politická aktivita je nákladná. Často naléhal na placení úroků, což by nečinil, kdyby nevěřil evangeliu, které to tak vyžaduje.

Rovněž věřím, že z tohoto hlediska biskupská práce svatého Augustina může být odkazem pro dnešního křesťana, podnětem pro každého, aby se aktivně zastával potřebných a čelil nejenom důsledkům krize, tím že bude pomáhat znevýhodněným, ale také působil na jejich příčiny vyžadováním dosažení spravedlivého právního a sociálního uspořádání a v případě potřeby jeho zlepšení.